

Ravasz László püspök

Ravasz Lászlót (1882–1975), a 20. századi magyar protestantizmus egyik legnagyobb hatású egyéniségét korának legkiemelkedőbb református szellemi tekintélyeként tisztelték. Püspökként közel három évtizeden át (1921–1948) szolgált a Dunamelléki Református Egyházkerület élén. Több mint tíz esztendeig volt a Zsinat és a Konvent lelkészi elnöke, tisztség szerint a református egyház első embere. Személyét a 20. század egyik legjelentősebb igehirdetőjeként, teológusként, szónokként, egyházkormányzóként egyaránt társadalmi elismerés övezte. Rendkívül gazdag és szerteágazó életművet hagyott maga után. Kimagasló szerepet játszott a református egyház Trianon utáni újjászervezésében. 1945 előtti prédikációi és beszédei tizenhat kötetben jelentek meg, további négykötetnyi anyag pedig kéziratban maradt. A református egyházi közösség tagjai Ravasz Lászlóra elsősorban mint karizmatikus igehirdetőre és kiváló gyülekezetszervező egyházvezetőre emlékeznek, akinek vasárnapi rádióprédikációit tömegek hallgatták. A püspök önmaga is mindenekelőtt igehirdetőként tekintett magára: „Az életben sok minden akartam lenni, és sokszor más lettem, mint ami akartam. Most már csak egy vágyam van: szeretnék nemzedékem prédikátora lenni” – írta 1942-ben megjelent önéletrajzában.

Ravasz László ugyanakkor aktív, formáló személyisége volt a két háború közötti közéletnek, társadalmi szerepvállalásának, kiterjedt kapcsolatrendszerének köszönhetően befolyása jóval túlmutatott az egyházi élet keretein. 1924-ben a Kisfaludy Társaság választotta rendes tagjai közé, majd 1925-től a Magyar Tudományos Akadémia. Püspökként 1926-ban a megalakuló felsőház tagja lett. 1927-ben az akkor induló Magyar Szemlének, a hazai reformkonzervativizmus vezető folyóiratának szerkesztőbizottsági alelnökévé választották, s alelnöke lett az 1933-ban Bethlen István által életre hívott Magyar Szemle Társaságnak is. A Corvin Testület megalakulásakor, 1930-ban Corvin-lánccal tüntették ki, 1936-ban magyar királyi titkos tanácsosi méltóságot kap. Kivételesen hosszú életpályája szorosan összefonódott a 20. század tragikus történelmi fordulópontjaival.

Ravasz László 1882. szeptember 29-én született a kalotaszegi Bánffyhunyon. Székely családból származó apja polgári iskolai tanár volt, édesanyja több generáción át református lelkészeket adó család leszármazottja. Az elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában és Székelyudvarhelyen végezte. Érettségi után párhuzamos tanulmányokat kezdett a kolozsvári tudományegyetemen és az Erdélyi Református Egyházkerület Teo-

lógiai Akadémiáján. Negyedéves teológus korában Bartók György erdélyi református püspök segédlelkésze, majd püspöki titkára lett. 1908-ban feleségül vette a püspök lányát, Bartók Margitot. Házasságukból négy lány és egy fiú született. Az 1905/06-os tanévet a Berlini Egyetemen töltötte, hazatérve segédlelkész lett Bánffyhunyon. 1907-ben Schopenhauer esztétikája című disszertációjával bölcsészdoktorátust, Bevezetés a gyakorlati teológiába című értekezésével pedig magántanári címet szerzett. Egyházi pályája ettől kezdve gyorsan ívelt felfelé. 1907-ben, alig huszonöt esztendősen meghívták a Kolozsvári Teológiai Akadémia gyakorlati teológiai tanszéke professzorának. Elismert teológusi, prédikatori, publicisztikai és egyházkormányzati tevékenysége mellett a kolozsvári közélet, sőt az erdélyi politika mind befolyásosabb személyiségévé vált. 1910–17 között tagja volt a liberális nacionalizmust támogató, mérsékelt kolozsvári szabadkőműves páholynek, az Uniónak. A román megszállást követően aktív szerepet vállalt a kisebbségi helyzetbe került erdélyi magyarság egyházi keretek közötti újjászervezésében.

Bár nem szándékozott a román uralom alá került Erdélyt elhagyni, 1921-ben Petri Elek Dunamelléki püspök halálát követően az akkor már országszerte elismert

teológus-prédikátor elfogadta a budapesti központú egyházkerület vezetésére és egyben a Kálvin téri lelkipásztorságra szóló felkérést. Ravasz rendkívül nehéz időszakban vette át az egyházkerület vezetését. A vesztes világháborút követő összeomlás, a radikális belpolitikai fordulatok és az ország széthullásával, valamint a trianoni békediktátummal járó megrázkódtatások a református egyházon belül is elemi erővel hozták felszínre az évtizedek óta megoldásra váró problémákat. Megválasztására belső konfliktusokkal és vitákkal terhelt légkörben, szokatlanul éles kampány után került sor, ám már a kampány is következtetni engedett Ravasz személyiségének integráló erejére.

Püspöki programját a református egyház ellentmondásos egyházpolitikai helyzete határozta meg. Egyfelől a két háború közötti kormányzati politika a korábbiakat jóval meghaladó mértékben támaszkodott az egyházakra. A fokozott állami támogatásnak köszönhetően valamennyi történelmi egyház, így a reformátusok társadalmi-közéleti szerepvállalása is jelentős mértékben növekedett. Ugyanakkor a Monarchia korából öröklött egyházpolitikai konfliktu-

sokat továbbra sem sikerült a protestánsok számára megnyugtatóan rendezni. Ravasz ideális helyzetként az államtól anyagilag független, önfenntartó egyház eszményét hirdette meg. Rövid távon azonban a programnak nem lehetett realitása, noha a püspök az egyházi autonómia elvesztésének problémáját a pénzügyi és felekezeti konfliktusoknál sokkal tágabb kontextusba helyezte. Az Európa-szerte mind szélesebb körben hódító totalitáriánus állameszme és az egyre erősödő szélsőjobb szorításában, 1938 telén elkészített püspöki jelentésében ekként vázolta a magyar társadalom előtt álló veszélyeket: „Az államhatalom erősödése kívánatos, erősödésében azonban sorvad a társadalmi autonómia, s ezek között a legnemesebb, társadalmi szempontból a legértékesebb: az egyházi autonómia is. Ma teljes a harmónia egyház és állam vezetői között, de amelyik pillanatban szembekerülnének egymással, az egyház egész mostani felépítménye széthullana, s újra kellene kezdenünk az ősi ellenállást... minden egyház, amely az állammal életre-halálra összenő, államválság idején külső, intézményes mivoltában összeomlik.”

Egyházkormányzói tevékenységének legfontosabb feladatát éppen ezért egy „intézményeiben, világnézetében, hitvallásában, szintiszta, integrális kálvinizmus” megteremtésében és az ezt szolgáló korszerű egyházépítő reformprogram kidolgozásában jelölte meg. A program újszerűsége abból a felismerésből táplálkozott, hogy miközben a református egyház erejét az egyházpolitikai csatározások kötötték le, belső életének újragondolására, hitéletének elmélyítésére szinte alig maradt ideje. Ravasz látta, hogy olyan korszakban gyengült meg az egyház missziói szolgálata, amikor a társadalom rohamos laicizálódása megbontotta az egyházhoz fűződő korábbi szoros kötelékeket. A püspök ezért a belső egyházi élet megújításának fókuszába a saját társadalomra irányuló missziói munka intézményes kiépítését állította. Ilyen tervszerűen átgondolt belmissziói munka, a „legnagyobb igehirdetői kampány” keretében látogatta végig az egyházkerület mintegy 230-240 egyházközségét. A püspökségének huszadik évfordulójára készült kiemelés szerint 1921 és 1941 között az egyházkerületben 56 templom, 75 iskola, 112 lelkész- és tanítói lak, továbbá 85 gyülekezeti ház épült. Kiemelkedően támogatta a nagyvárossá növekvő Budapest reformátusságának megerősítését, új gyülekezetek szervezését. A püspöksége alatt munkába álló fiatal lelkésznevezdeknek köszönhetően a fővárosban 15 új gyülekezetet alapítottak, 1931–1941 között 9 templomot, 2 iskolát és 12 gyülekezeti házat avattak. Az egyházszervezés során megkülönböztetett figyelmet fordított a főként egymással rivalizáló egyesületekben folytatott belmissziói munka összefogására és hivatalossá tételére, az egységes iskolapolitika kialakítására, az egységes egyházi sajtó megteremtésére, a református értelmiség összefogására, valamint

önálló református álláspont kialakítására jelentős társadalmi- politikai kérdésekben, különösképpen a szociális kérdésben.

A harmincas évek fokozódó szociális feszültségei, valamint az ellenzéki népi mozgalommal szimpatizáló fiatal lelkészgeneráció körében egyre terjedő radikális reformtörekvések hatására a püspök maga is eljutott a mélyreható társadalompolitikai reformmelképezések nyílt vállalásáig. 1939-ben Cegléden nagyhatású beszédben foglalt állást a földreform szükségessége mellett, amelynek nyomán – javaslatára – a szervező egyesületek a kormányzóhoz intézett nyilatkozatban sürgették a kérdés megoldását. Ravasz hasonlóképpen fontos szerepet játszott abban is, hogy a református egyház önálló programot igyekezett körvonalazni a munkáskérdésben. A szocializmus evangéliuma, az evangélium szocializmusa címmel 1921-ben a csepeli munkások előtt kifejtett nézetei képezték a harmincas évek végén, a szélsőjobboldali szerveződések ellensúlyozására létrehozott Magyar Evangéliumi Munkásszövetség programpontjainak alapját. A radikális jobboldali mozgalmak megerősödésével párhuzamosan Ravasz több beszédében adta nyílt kritikáját a totális állam mindkét válfajának: „Két impérium: az autoratív államnak jobboldali és baloldali fogalmazása áll egymással szemben. Mind a kettő a maga teljes érvényesítésére tör, és csak a másik fél legázolása árán éri el a célját. Mind a kettő többé-kevésbé útjában érzi az egyházat. Az egyház létében fenyegetve van...” 1943 novemberében, összhangban a Kállay-kormány különbékeltapogatózásaival, a református lelkészegyesület közgyűlésén nyíltan érvelt a háborúból való kiugrás mellett: „Tudom, hogy egy vágató gyorsvonatról nem lehet kiszállni, de azt is tudom, hogy van egy pillanat, mikor a lángra gyúlt re-

pülőgépből ki *kell* ugrani, mert az egyetlen útja az életnek.” A felsőházban pedig egyedülként követelte az újvidéki vérengzés kivizsgálását.

Ravasz László életútjának legkritikusabb pontját kétségtelenül a zsidókérdésben több ízben is megfogalmazott nézetei és az antiszemita törvénykezésben való részvétele jelenti. Ravasz hosszú hozzászólásban támogatta és a felsőházi tagok többségével együtt megszavazta a polgári jogegyenlőség elvét felrúgó, de alapvetően vallási alapú első zsidótörvényt. A háborút követően Ravasz is önkritikával állapította meg, hogy döntése súlyos tévedés volt. Az immár faji alapú második zsidótörvény felsőházi vitájában az egyházi vezetők Ravaszal egyetemben a tervezet ellen foglaltak állást, végül a törvényt mégis megszavazták. A háború után kelt Pro memoriájának vonatkozó passzusában a püspök azzal magyarázta a törvény támogatását, hogy osztották a miniszterelnök félelmét, miszerint az egyházak szembefordulása és a törvényjavaslat bukása a Teleki-kormány bukásával, valamint a nyilas hatalomátvétel veszélyével fenyegethetett. Az 1941-ben elfogadott harmadik zsidótörvényt az egyházak egyöntetűen elutasították. A református egyház vezetői egy Ravasz által felolvasott egységes memorandumban tiltakoztak ellene. A tömeges deportálások és az auschwitzi jegyzőkönyv megismerése után Ravasz minden befolyását és tekintélyét latba vetette a zsidóság megmentése érdekében. Határozottan tiltakozott a kormányzatnál a deportálások ellen, miközben megpróbált

az ellenállásban és életmentésben kiemelkedő szerepet vállaló református intézményeknek, szervezeteknek, személyeknek háttérrel és védelmet biztosítani, köztük az Egyetemes Konvent Missziói Albizottsága által életre hívott Jó Pásztor Bizottságnak és a szintén konventi felügyelet alatt működő Soli Deo Gloria Szövetségnek. A Sztójai Döme miniszterelnöknek írt 1944. májusi tiltakozó beadványában magyar egyházi vezetőként elsőként fogalmazta meg nyíltan, hogy a deportálás végső célja a tömeggyilkosság. A nyilasok elől bujkálni kényszerült. 1945-ben mentesítették az igazolási eljárás alól.

1945 után, a mind fenyegetőbb kommunista hatalomátvétel árnyékában Ravasz László háttérbe szorítása csupán idő kérdése volt, amely a többi egyház vezetőihez hasonlóan 1948 áprilisában be is következett. Rákosi Mátyás nyílt politikai zsarolással kényszerítette egyházvezetői tisztségeiről való lemondásra, de a Kálvin téri szószéket 1953 márciusáig megtarthatta. Személyét a politikai rendőrség mindvégig megfigyelte, családját több atrocitás érte. A forradalom napjaiban az egyházi közvélemény hívására visszatért a Kálvin téri szószékre és a református egyház élére, és aktívan irányította egyháza újjászervezését. 1957 áprilisában a Kádár-kormány újra eltiltotta a nyilvános igehirdetéstől, és véglegesen eltávolították a Kálvin téri gyülekezetből, illetve az egyházi életből. Ezt követően Leányfalun élt visszavonultan, de nem elszigetelten. 1975. augusztus 6-án hunyt el Budapesten. Temetése néma tüntetés volt.

DR. FÖLDVÁRYNÉ KISS RÉKA történész, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának elnöke. Tanulmányait Magyarországon, Dániában és Skóciában végezte. 2000 és 2014 között az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának Néprajztudományi Intézetében dolgozott, 2012-től tudományos főmunkatársként. 2014. február 3-án az Országgyűlés a Nemzeti Emlékezet Bizottságának elnökévé választotta.